

Жумашева Н. С.¹ Ақылбаева Ж.А.¹

¹Х. Досмухамедов атындағы Атырау университеті
Атырау, Қазақстан

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ МӘДЕНИЕТ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Аңдатпа

Мақалада студенттер арасында инклюзивті мәдениетті қалыптастыру мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау және жалпылау қарастырылған. Әдебиеттерге теориялық-әдіснамалық шолу негізінде "инклюзивті мәдениеттің психологиясы" ұғымы ашылды. Қазіргі әлемдегі инклюзивті мәдениеттің психологиясын қалыптастырудың маңызы талданады. Тәжірибе көрсеткендей, инклюзивті тәсіл білім беру процесінің барлық қатысушыларының (балалар, ата-аналар, мұғалімдер және қызметкерлер) толық өзара әрекеттесуіне бағытталған. Бірлескен ынтымақтастық ерекше орта мен мәдениетті қалыптастырады, онда бәрі бірдей деңгейде болады. Бірлесіп жұмыс істеу және әлеуметтену практикасы оқушылар мен мектеп қызметкерлерінің ортақ құндылықтарына негізделеді. Бұл құндылықтар мектеп қызметкерлерінің балаларға деген қарым-қатынасына ғана емес, ересектердің өзара қарым-қатынасына, әр адамның таланты мен ерекшеліктеріне шынайы қуанышқа да әсер етті. Осылайша мақалада инклюзиялық мәдениетті талдауға қадам жасалады.

Кілттік сөздер. инклюзия, инклюзиялық мәдениет, инклюзиялық мәдениет психологиясы.

Жумашева Н. С.¹ Ақылбаева Ж.А.¹

¹ Атырауский университет им Х. Досмухамедова

ПСИХОЛОГИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Аннотация

В статье рассматривается теоретический анализ и обобщение психолого-педагогической литературы по проблеме формирования инклюзивной культуры среди обучающихся. На основе теоретико-методологического обзора литературы раскрыто понятие «психология инклюзивной культуры». Анализируется значение формирования психология инклюзивной культуры в современном мире. Как показывает опыт, инклюзивный подход направлен на более полное взаимодействие всех участников образовательного процесса (детей, родителей, педагогов и персонала). Совместное сотрудничество создает особую среду и культуру, в которой абсолютно все будут равноценны и причастны. Практика совместной работы и участия основывается совместно разделяемыми ценностями учеников и персонала школы. Эти ценности отражались не только на том, как персонал школ относится к детям, но и на взаимодействии взрослых, искренней радости талантам и особенностям каждого человека.

Таким образом, в статье сделана попытка к анализу инклюзивной культуры.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивная культура, психология инклюзивной культуры.

PSYCHOLOGY OF INCLUSIVE CULTURE IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS

Abstract

The article deals with the theoretical analysis and generalization of psychological and pedagogical literature on the problem of the formation of inclusive culture among students. On the basis of a theoretical and methodological review of the literature, the concept of "psychology of inclusive culture" is revealed. The importance of the formation of the psychology of inclusive culture in the modern world is analyzed. Practice shows that an inclusive approach is aimed at the full interaction of all participants in the educational process (children, parents, teachers and staff). Joint cooperation creates a special environment and culture in which everyone is equal and participates. The practice of teamwork and participation is based on the shared values of students and school staff. These values influenced not only the attitude of school staff to children, but also the relationships of adults, sincere joy from the talent and characteristics of each person. Thus, the article attempts to analyze inclusive culture.

Keywords: *inclusion, inclusive culture, psychology of inclusive culture.*

Кіріспе. Мектептердің өзіндік ерекше мәдениеті бар инклюзивті білім беру жақында ғана пайда болды. Бұл мүмкіндігі шектеулі балалардың мінез-құлқын өзгертуге көмектесетін қуатты құрал. Инклюзивті ортаның мақсаты балаларға мүмкіндік беретін білім беру ортасын мектеп аясында құру болып табылады. Барлық баланың танымдық, тұлғалық, әлеуметтік (мәдени, рухани-адамгершілік) және дене дамуын қамтамасыз етуді қанағаттандыру болып саналады.

Инклюзивті мәдениетті құру мектеп қауымдастығы мүшелерінің жалпы құндылықтарына, көзқарастарына және дәстүрлеріне байланысты. Білім беру ұйымында «жұмсақ инклюзивті мәдениет» жүйесін құру маңызды іс болып табылады.

Инклюзия (франц. *inclusif*-лат. *include*- қосу кіріктіру деген мағынаны береді.) . Қоғамдағы ерекше адамдар және олардың әлеуметтік ортадағы өзара әрекеттестігін сипаттауда қолданылатын термин. Көбінесе бұл термин ерекше балалардың физикалық денсаулығы сау балалармен білім беру саласында және күнделікті әлеуметтік ортада бірлескен өзара әрекеттесу және оқыту жүйесіне қатысты қолданылады.

Зерттеу нәтижелері. Жалпы мәдениеттің мағынасы әр түрлі болып келеді. Мәдениет бұл белгілі бір нәрсені меңгерудің ең жоғарғы дағдысы. Бұл жерден шығатын қорытынды инклюзивті мәдениеттің негізі ойлау. Инклюзивті ойлаудың дамуына әсер ететін факторлар:

- Отбасы (тәрбие, орта)
- Әлеуметтік және тұрмыстық дағдыларды меңгерудегі жеке тәжірибе.
- Нақты тұрғылықты жері:
  1. Өз үйі.
  2. Балалар үйі.

Баланың мүгедектігі ситуациясына ата-ананың көзқарасы

1. Тұрмыстық дағдыларды меңгеруге баланың үй тапсырмасын орындауға мүмкіндігіне қол жетімді көмекті ұйымдастыру,

2. Шамадан тыс қамқорлық.

3. Болдырмау

Білім беру жүйесі

1. Түзету

2. Үйде жеке оқыту

3. Жалпы мектепте оқыту (интеграциялық жүйе – инклюзия элементі).

4. Инклюзивті білім беру

Мотивация тудыратын сыртқы факторлар

Мүгедектігі бар адамдар үшін (Өзі сияқты басқа адамдар өмірлік кедергілерден шығу мысалдары)

2. Физикалық сау адамдар үшін оптимизмді , ішкі жан дүниенің мықты рухын сақтау мысалдары.

Осы факторлардың топтары мүгедектігі бар адамдар және мүгедектігі жоқ адамдарда инклюзивті ойлауды дамытуға әр түрлі әсер етеді. Факторлардың әсерін қарастырайық. Мүмкіндігі шектеулі адамдардың диагноздары бірдей болса да, ойлауы әр түрлі болуы мүмкін. Балаға арналған білім жүйесін таңдау әрқашан ата-ананың баланың заңды өкілінің қолында болады.

1. Қазіргі таңда білім беру жүйесі ерекше білім алу қажеттіліктері бар білім алушылармен қатысты өзгеріске ұшырап отыр. Оларды басқа балалармен бірге қарапайым мектепке дейінгі, жалпы білім беретін және басқа да білім беру мекемелерінде оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыру қарастырылуда. Инновациялық алаңның қызметінің бағыттарының бірі білім беру кеңістігінде әлеуметтік-мәдени ортаны қалыптастыру болып табылады.

2. Денсаулыққа байланысты шектеулі мүмкіндіктері бар тұлғаларды оқытуда негізгі рөл оқытушыларға беріледі. Мамандардың психологиялық көзқарастары және олардың дайындықтары кәсіби құзыреттілігіне байланысты болады. Білім беру үдерісін кешенді сапалы ұйымдастыру үшін инклюзиялық мектептердегі барлық оқытушылар өз құзыреттілік деңгейлерін үнемі көтеріп отырады. Педагогтар қауымы өздігінен білім алумен айналысады. Сонымен қатар әр түрлі деңгейдегі іс-шараларға да қатысады. Бұдан байқағанымыз біз инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуде, қалыптасқан стереотиптер емес, жаңа білім беру кеңістігін құрастыратын және инклюзиялық мәдениеттің психологиясын меңгерген ерекше педагог болуы шарт.

- Мықты ақпараттық дайындық.
- Педагогикалық және психологиялық технологияларды меңгерген.
- Психология және түзету педагогикасын меңгерген.
- Білім алушылардың жеке дара ерекшеліктерін білу.
- Сабақты моделдеу және оқу процесінде қолдана алуы.

Түзету-дамыту жұмыстарына аса көп назар аудару . Оқушыларға түзету көмегін тікелей сабақ оқу құрылымына енгізу. Оны сабақтан тыс іс-әрекет режиміне қосу. Оқушыны сүйемелдеудің жеке бағытын құру (педагог-психологпен және пән мұғалімдерімен бірге) негізінде ұйымдастырылады. Бұл жерде білімнің проблемалары көрсетіледі және оларды жою жолдары белгіленеді. Сонымен қатар жұмыс істеу қарқынын ескере отырып оқу материалын ұсыну тәсілдері анықталады . Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен одан әрі түзету жұмыстарын жасайды. Бұл әдіспен мұғалімнің бағалау қызметі білім алушының оқу жұмысының нәтижелерін бағалауды емес, жұмыстың сапасын бағалауды қамтиды. Оқу процесін және білім алушылардың оқыту нәтижелерін бағалау үшін негіз салыстырмалы табыстылық критерийі болып табылады, яғни оқушының бүгінгі жетістіктерін оны кешегі нәтижесімен сипаттай отырып салыстыру. Бұл жерде өз-өзімен салыстыру. Инклюзияның негізінде баланың жеке басының теңдігі мен құндылығы жатыр, әркім пайдалы бола алады және бүтіннің бір бөлігі бола алады.

Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты – барлық білім алушылар үшін белгілі бір әлеуметтік мәртебеге қол жеткізу және олардың әлеуметтік маңыздылығын бекіту. Инклюзивті білім берудің міндеті – мүмкіндігі шектеулі балаларға өз-өзіне сенімділік

беру. Болашақта инклюзивті білім беру жүйесінен өткен балалар басқалармен жылдам қарым-қатынасқа түседі.

Инклюзияның 8 негізгі тұжырымы бар:

1. Адам құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес;
2. Әр адам сезінуге және ойлауға қабілетті;
3. Әр адам қарым-қатынас жасауға және естуге құқылы;
4. Барлық адамдар бір-біріне қажет;
5. Шынайы білім беру тек нақты қатынастар аясында жүзеге асырылуы мүмкін;
6. Барлық адамдар құрдастарының қолдауы мен достығына мұқтаж
7. Барлық білім алушылар үшін прогреске қол жеткізу мүмкін емес нәрселерден гөрі олар жасай алатын нәрсе болуы мүмкін;
8. Әр түрлілік адам өмірінің барлық аспектілерін күшейтеді.

Бірақ инклюзивті тәжірибе өзара әрекеттесудің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Ерте жастан бастап балалар барлық адамдар әртүрлі екенін түсінеді және бұл қалыпты жағдай. Ұжымның бір бөлігі болу өте маңызды, егер біреу математикада күшті болса, ал біреу гуманитарлық ғылымдарда болса, мүгедектікке қарамастан, бәрі басқа адамға көмектесе алады. Балалар өзара көмек, жауапкершілік, мейірімділік, жанашырлықты үйренеді. Атап айтқанда аяушылық емес, жанашырлыққа бейімделеді. Инклюзивті білім беруде мұғалімнің ұстанымы шешуші рөл атқарады. Балалар командасындағы психологиялық климат, әр баламен жұмыс істеу және командада дұрыс қарым-қатынас орнату қабілеті оның құзыреттілігі мен инклюзивті ойлауды дамыту деңгейіне байланысты. Біз инклюзивті білім беру туралы айтатын болсақ, онда мұғалім, әрине, психологиялық тұрғыдан қабылдауы керек және кез-келген оқушының даму әлеуетін объективті бағалауы керек.

Қорытынды.

Қосылу яғни инклюзия процестің әр қатысушысына әсер етеді. Адамның қарым-қатынастағы рөлі туралы идеяны өзгертеді. Бұл өте маңызды, өйткені бәріміз бір кеңістікте өмір сүреміз, ол қандай да бір жолмен бір-бірімен өзара әрекеттесудің әртүрлі формаларын қамтиды.

Әрине, инклюзивті ойлаудың дамуы тек тәрбиеге ғана емес, сонымен бірге мүгедектігі бар адамдармен жеке қарым-қатынас тәжірибесіне де байланысты. 21- ғасырда да мұндай теріс үрдіс сақталып отыр. Адамдар мүгедектігі бар адамдармен қарым-қатынастан қорқады, зиян келтіремін деп те ойлайды. Осылайша көбінесе олармен қалай қарым-қатынас жасау керектігін білмейді. Бұл қарым-қатынасты жақсы меңгеру үшін барлық адамда инклюзиялық мәдениет болу керек. Инклюзиялық мәдениет ол адамның ішкі санасына, ортасына алған білім тәжірибесіне байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ahutina, T. V. *Nejropsiholog v shkole. Individual'nyj podhod k detyam s trudnostyami obucheniya v usloviyah obshchego obrazovaniya* / T. V. Ahutina, I. O. Kamardina, N. M. Pylaeva. – М.: MGPPU, 2013. – 56 s. – ISBN 978-5-88923-357-2.
2. Batalov, A. S. *Ispol'zovanie inklyuzivnyh pedagogicheskikh tekhnologij v diagnostike rechevogo razvitiya uchaschihsya nachal'nyh klassov* / A. S. Batalov // *Nachal'naya shkola*, 2010. - №7.
3. *Inklyuzivnoe obrazovanie: idei, perspektivy, opyt* / Avt.-sost. L. V. Golubeva. – Volgograd: Uchitel', 2011. – 96 s. – ISBN 978-5-7057-2823-7.
4. *Inklyuzivnoe obrazovanie. Nastol'naya kniga pedagoga, rabotayushchego s det'mi s OVZ: ucheb.-metod. posobie* / M. S. Staroverova, E. V. Kovalev, A. V. Zaharova. – М.: Vlados, 2014. – 168 s. – ISBN 978-5-691-01851-0.
5. *Inklyuzivnoe obrazovanie: idei, perspektivy, opyt* / Avt.-sost. L. V. Golubeva. – Volgograd: Uchitel', 2011. – 96 s. – ISBN 978-5-7057-2823-7.

6. *Inklyuzivnoe obrazovanie. Nastol'naya kniga pedagoga, rabotayushchego s det'mi s OVZ: ucheb.-metod. posobie* / M. S. Staroverova, E. V. Kovalev, A. V. Zaharova. – M.: Vldos, 2014. – 168 s. – ISBN 978-5-691-01851-0.

7. *Formirovanie universal'nyh uchebnyh dejstvij u mladshih shkol'nikov s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostyami. FGOS* / Avt.-sost. T. V. Kalabuh, E. V. Klejmenova; pod red. L. E. Grinina, N. E. Volkovoj-Alekseevoj. – Volgograd: Uchitel', 2014. – 100 s. – ISBN 978-5-7057-3702-4.